

Anmeldelser

Erik Boel, *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, København: Akademisk forlag, 1988, 278 s., kr. 138,00.

Bogen, der er skrevet på grundlag af en afhandling udarbejdet under et forskningsstipendium ved Institut for Statskundskab 1985-87, har sin hovedstyrke i det beskrivende. Den hviler på en minutiøs gennemgang af det tilgængelige materiale om udviklingen af Socialdemokratiets atompolitik, ikke blot åbne kilder som Folketingstidende og dagspressen, men også folketingsgruppens protokoller frem til 1975, ministermødeprotokoller fra (ældre) socialdemokratiske regeringer samt (ældre) arkivalier fra Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Boel har desuden gennemført interviews med en række danske og norske politikere. Selv om Boel intetsteds gør samlet rede for sit kildegrundlag, lader noter og tekst ikke tvivl om, at det er særdeles omfattende og dækkende.

Samtidig er der også tale om et vældig disparat materiale. Dette hænger sammen med, at Boel af gode (dvs. dårlige) grunde ikke kan basere fremstillingen på større enkeltkilder, men må stykke den sammen af utallige enkelttilkendegivelser fra forskellige partirepræsentanters side. Dette skyldes, at Socialdemokratiet – til trods for at atompolitikken i perioder har været højt prioriteret – aldrig har foretaget nogen samlet analyse af den bagved liggende problematik. Politikken er blevet til inkrementelt fra sag til sag, men dog ikke tilfældigt: »Nogen mere langsigtet strategi er det svært at få øje på, men den grundlæggende tendens er dog synlig« (s. 16). Under disse omstændigheder er Boels metode, hvor tilkendegivelser over en lang periode møjsommeligt graves frem, analyseres og systematiseres, den eneste mulige.

Resultatet er blevet en yderst sober og instruktiv analyse. Fremstillingen er struktureret omkring tre hovedperspektiver, det dansk-nordiske, hvorunder spørgsmålet om Danmarks atomvåbenstatus og holdninger til Norden som atomvåbenfri zone behandles, det atlantiske, der diskuterer atomvåbenspørgsmål i relation til NATO, specielt INF-problemet, og endelig det globale perspektiv, der omhandler holdninger til atomprøvestop og ikke-spredning. De sidstnævnte spørgsmål har der som bekendt ikke været den store indenrigspolitiske konflikt omkring, men det er alligevel en fortjeneste ved afhandlingen, at den også medinddrager disse.

Men de interessanteste afsnit er selvfølgelig dem, der omhandler de mere konfliktfyldte spørgsmål, dvs. atomvåben i Danmark, INF-spørgsmålet og den nordiske zone. I alle tilfælde giver Boel en detaljeret og nuanceret fremstilling af de socialdemokratiske positioner og deres udvikling over tid. Hans grundlæggende sympati for partiets politik skinner vel igennem, men uden at føre til retoucheringer af den ikke altid lige proces (»først to skridt frem og så et tilbage«, s. 16), hvorved den blev formuleret. Et af de politisk mest omstridte spørgsmål i denne for-

Anmeldelser

Erik Boel, *Socialdemokratiets atomvåbenpolitik 1945-88*, København: Akademisk forlag, 1988, 278 s., kr. 138,00.

Bogen, der er skrevet på grundlag af en afhandling udarbejdet under et forskningsstipendium ved Institut for Statskundskab 1985-87, har sin hovedstyrke i det beskrivende. Den hviler på en minutiøs gennemgang af det tilgængelige materiale om udviklingen af Socialdemokratiets atompolitik, ikke blot åbne kilder som Folketingstidende og dagspressen, men også folketingsgruppens protokoller frem til 1975, ministermødeprotokoller fra (ældre) socialdemokratiske regeringer samt (ældre) arkivalier fra Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Boel har desuden gennemført interviews med en række danske og norske politikere. Selv om Boel intetsteds gør samlet rede for sit kildegrundlag, lader noter og tekst ikke tvivl om, at det er særdeles omfattende og dækkende.

Samtidig er der også tale om et vældig disparat materiale. Dette hænger sammen med, at Boel af gode (dvs. dårlige) grunde ikke kan basere fremstillingen på større enkeltkilder, men må stykke den sammen af utallige enkelttilkendegivelser fra forskellige partirepræsentanters side. Dette skyldes, at Socialdemokratiet – til trods for at atompolitikken i perioder har været højt prioriteret – aldrig har foretaget nogen samlet analyse af den bagved liggende problematik. Politikken er blevet til inkrementelt fra sag til sag, men dog ikke tilfældigt: »Nogen mere langsigtet strategi er det svært at få øje på, men den grundlæggende tendens er dog synlig« (s. 16). Under disse omstændigheder er Boels metode, hvor tilkendegivelser over en lang periode møjsommeligt graves frem, analyseres og systematiseres, den eneste mulige.

Resultatet er blevet en yderst sober og instruktiv analyse. Fremstillingen er struktureret omkring tre hovedperspektiver, det dansk-nordiske, hvorunder spørgsmålet om Danmarks atomvåbenstatus og holdninger til Norden som atomvåbenfri zone behandles, det atlantiske, der diskuterer atomvåbenspørgsmål i relation til NATO, specielt INF-problemet, og endelig det globale perspektiv, der omhandler holdninger til atomprøvestop og ikke-spredning. De sidstnævnte spørgsmål har der som bekendt ikke været den store indenrigspolitiske konflikt omkring, men det er alligevel en fortjeneste ved afhandlingen, at den også medinddrager disse.

Men de interessanteste afsnit er selvfølgelig dem, der omhandler de mere konfliktfyldte spørgsmål, dvs. atomvåben i Danmark, INF-spørgsmålet og den nordiske zone. I alle tilfælde giver Boel en detaljeret og nuanceret fremstilling af de socialdemokratiske positioner og deres udvikling over tid. Hans grundlæggende sympati for partiets politik skinner vel igennem, men uden at føre til retoucheringer af den ikke altid lige proces (»først to skridt frem og så et tilbage«, s. 16), hvorved den blev formuleret. Et af de politisk mest omstridte spørgsmål i denne for-

bindelse har været, om partiets politik i 1980'erne har været en logisk forlængelse under nye vilkår af partiets traditionelle linje, eller om der har været tale om brud og diskontinuiteter. Dette er også en vigtig problemstilling hos Boel, der mest hælder til kontinuitetstesen – ikke i den forstand, at politikken har været jævn og ubrudt, jf. ovenstående citat, men at der har været en bred underliggende trend i partiets holdninger, fra første gang socialdemokratiske talsmænd begyndte at beskæftige sig med atomvåbnet efter anden verdenskrig.

Denne trend – så u håndgribelig den end er – lykkes det ganske godt at få fat i. Den kan måske bedst beskrives som bundende i et psykologisk ubehag ved at beskæftige sig med atomvåbenspørgsmål og (især) med overvejelser over atomvåb- nenes rolle i forhold til Danmarks forsvar og dansk område. Det er denne trend, der fra slutningen af 1970'erne bliver mere eksplicit, for eksempel i Anker Jørgensens udtalelser i 1978 om, at »disse våben er djævlens værk«. Hermed er også antydning af, at Boel gør en del ud af at registrere accentueringer og accelerationer af den grundlæggende tendens, som han har påvist. Det er let at følge hans påvisning af, at engagementet har været højest i perioderne 1957-64 og 1978-88, mens andre skel er lidt mere diskutabile. I den første periode lægger Boel et skel ind omkring 1960, mellem en periode, hvor politikken endnu var mindre profileret og usikker, og den efterfølgende periode, hvor atomforbeholdet bliver, hvad han kalder en »mærkesag« for Socialdemokratiet. Der er ingen tvivl om, at politikken efter 1960 bliver mere profileret og især tydeligere proklameret, men der kan sættes et spørgsmålstejn ved, om politikken faktisk bliver fastere og mere forankret, end den allerede var i forvejen. Under den herskende indenrigspolitiske konstellation (regeringssamarbejdet med de radikale) er det vanskeligt at se, at partiet havde andet valg end at fastholde den allerede i 1957 formulerede politik om at afvise atomvåben i Danmark under de herskende forhold. Man kan selvfølgelig argumentere, som Boel gør, at Kampagnen mod Atomvåben påvirkede Socialdemokratiet til at fastholde denne politik i begyndelsen af 1960'erne, men det er vanskeligt at se, at det gjorde vældig meget fra eller til for dansk atomvåbenpolitik. Der var andre faktorer, der pegede i samme retning, ikke mindst de internationale omgivelser.

Det kontroversielle spørgsmål i perioden siden 1978 er selvfølgelig, hvornår accentueringen af partiets politik sætter ind: I 1978/79 eller først efter oppositionsperiodens begyndelse i efteråret 1982? Boel afviser ikke, at der i vigtige spørgsmål, specielt INF-spørgsmålet, sker en klar radikaliserings efter regerings- skiftet, men han søger også at påvise, at denne allerede var i gang i Anker Jørgensen-regeringens sidste dage, for eksempel i spørgsmålet om Norden som atomvåbenfri zone. Hovedtesen er dog, at stramningen af holdningen til atomvåben allerede indledtes i 1977/78 i forbindelse med neutronbombesagen, der fik ikke blot Anker Jørgensen, men også Lasse Budtz og Lise Østergaard (minister u.p. for nedrustningsspørgsmål) til at udtale sig markant – om end ikke specielt nuanceret – om atomvåbenspørgsmålet. Det er en af bogens fortjenester, at den så klart dokumenterer holdningsændringerne hos ledende socialdemokrater på dette tidspunkt. Omvendt må man nok sige, at den underbetoner den acceleration i deres omformning til politik, der sker fra 1982 over en bred front af atompolitiske

issues og som i sin substans nærmer sig en undsigelse af vigtige elementer af det hidtidige grundlag for dansk sikkerhedspolitik, eksempelvis flexible response-strategien.

Hver af de enkelte cases afsluttes med en årsagsanalyse, der som oftest er præget af betydelig indsigt og finesse, men som nødvendigvis også må blive noget ad hoc-præget. I det afsluttende kapitel søger Boel at nå til mere generelle konklusioner om årsagsforholdene, specielt i relation til tre forhold, nemlig atompolitikken i første halvdel af 1960'erne, udviklingen af partiets »atom-engagement« i 1977-78 og politikken siden da. Denne analyse er mere systematisk, men svækkes dog noget af, at den ikke tager udgangspunkt i et analyseapparat eller blot nogle overordnede overvejelser over, hvad der får en organisation som et politisk parti til at handle. I forklaringen af udviklingen af det atompolitiske engagement 1977/78 anlægges mest systemforklaringer, både i form af overordnede udviklinger i det internationale system (etableringen af nuklear paritet mellem supermagterne, detentens svækkelse efter 1975 og tendenserne til en mindre stabil terrorbalance) og af omfattende samfundsmæssige forandringer, der også gav sig udslag i atomkraftdebatten, i kvindefrigørelsen og i gennembruddet af teknologi- og autoritetskritiske holdninger i opinionen. Omvendt er diskussionen af 1980'erne mere jordnær; det er primært spørgsmålet om, hvem der påvirker Socialdemokratiets politik. Nogen klar konklusion drager Boel ikke, men to væsentlige forhold kommer til at stå frem i analysen, dels at ændringen af partiets politik blev båret igennem af en relativt lille gruppe i partiets ledelse, og ikke af et pres fra basis, dels at denne elite var meget følsom over for strømninger i den brede opinion. Boel overbetoner nok det sidste element i forhold til andre påvirkningskilder og motiver, for eksempel de parlamentariske, men der er næppe tvivl om, at han har peget på et vigtigt, defensivt, træk i Socialdemokratiets atompolitik.

Alt i alt er det blevet til ikke blot en yderst nyttig, men også meget velskrevet bog om Socialdemokratiets atompolitik, der nok har styrken i det registrerende og detail-analyserende, men som også giver gode og velræsonnerede bud på, hvad der har skabt både den gennemgående tendens i partiets politik og de mange fluktuationer omkring denne.

Nikolaj Petersen
Institut for Statskundskab

Per Fischer (red.), *Statsministeriet i 75 år*, København: Statsministeriets jubilæumsudvalg, 1989, 198 s., kr. 150,00.

Anledningen til denne bog er, at det pr. 1/1 1989 var 75 år siden, kongen ved lov oprettede er departementschefsejede under Konseilspræsidiets. Hermed blev spiren lagt til en selvstændig departemental organisation under statsministerens ledelse (indtil 1918 kaldet konseilspræsidenten), hvilket rimeligt nok derfor betragtes som Statsministeriets fødsel.